

Predmet muzeologije u okviru teorijske jezgre informacijskih znanosti*

Ivo Maroević

Filozofski fakultet, Zagreb

Unatoč vrlo različitim osnovnim pristupima muzeologiji kao znanstvenoj disciplini, kod kojih se opredjeljujem za razlučivanje muzeologije od muzeografije, čini mi se da ne bi trebalo biti sporno reći da je predmet muzeologije izučavanje muzejske djelatnosti u cilju zaštite i interpretacije kulturnog i prirodnog nasljeđa u najširem značenju te riječi, kao i bez vremenskih ograničenja. To znači da iz razmatranja ne isključujemo ni sadašnjost ni budućnost. Muzeografiju pak smatram užim područjem, koje je uključeno u sferu muzeologije, ali kao izučavanje prakse koja nudi niz praktičnih tehničkih rješenja za mnogostruke djelatnosti muzeja, ali koja je ovisna i koja služi muzeološkoj teoriji da se njezine postavke realiziraju u stvarnosti. Stoga, kad govorimo o predmetu muzeologije u okviru teorijske jezgre informacijskih znanosti, tada je u području muzeologije prisutna i muzeografija kao njezin sastavni dio.

Međutim, kad pokušamo malo detaljnije analizirati predmet muzeologije, tada ćemo vidjeti da nam obje odrednice, a to su muzejska djelatnost i kulturno i prirodno nasljeđe, ne daju ni približno jednak opseg područja. Muzejska je djelatnost ipak vezana uglavnom na muzejsku instituciju, a kulturno i prirodno nasljeđe obuhvaća širinu koja je do te mjere sveobuhvatna da zahvaća dio urbanističkog i prostornog planiranja i da bitno i velikim dijelom ulazi u sferu ekologije. Njihovo preklapanje (sl. 1), kod čega je presudno uočavanje razlike između muzealne i prave stvarnosti, sve se više širi

Sl. 1. Shematski prikaz odnosa

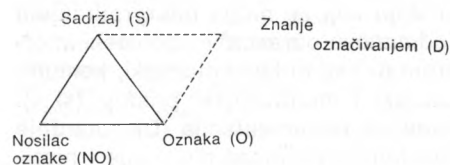

i postoji tendencija da muzejska djelatnost sve više ulazi u sferu kulturnog i prirodnog nasljeđa, što posebice dolazi do izražaja u muzejima na otvorenom, muzejski korištenim spomenicima kulture, eko-muzejima, muzejima susjedstva i drugim muzeološkim usmjerenjima ove vrste.

Parafraziramo li Z.Z. Stranskog koji kaže da je predmet muzeologije proučavanje muzealnosti preko muzealija, a to su stvarni i potencijalni muzejski predmeti, dakle objekti koji nose obilježja muzealnosti¹, tada nam u već utvrđeni odnos muzejske djelatnosti i naslijeđenih vrijednosti ulaze pojmovi muzealnosti i muzealije. Muzealnost je svojstvo predmeta da izdvajanjem iz okoline u kojoj se nalazi i živi poprma kvalitete nove muzealne stvarnosti u kojoj će postati dokument one stvarnosti iz koje je izdvojen. Samim činom izdvajanja on postaje dokumentom materijalne kulture. Muzealija je pak izvorni predmet stvarnosti koji se smislenim selekcijskim postupkom izdvoji iz svoje prave stvarnosti i postao dokumentom te stvarnosti. Utvrđivanje sadržaja muzealije već je pravi komunikacijski proces u kojem se konstantno smanjuje polje muzealne neodređenosti dotičnog dokumenta stvarnosti.

U komunikacijskom procesu, koji se ostvaruje između muzejskog stručnjaka kao korisnika i muzejskog ili potencijalnog muzejskog predmeta kao dokumenta, možemo pratiti nastajanje informacije koja je tada temelj selekcije, a kasnije i svih oblika muzejske poruke. Proces pretpostavlja postojanje predmeta koji poručuje svojim širokim poljem muzealne neodređenosti (dakle širokim aspektom mogućnosti) kao i postojanje adekvatnog interesa muzejskog stručnjaka koji je aktivan u želji za uspostavljanjem komunikacije s predmetom. Stručnjak mora biti sposoban uočavati sadržaj predmeta preko oznaka koje predmet ima kao nosilac oznake. Drugim riječima, predmet je znak u bezbroj varijanti, a stručnjak mora poznavati govor predmeta, da bi mogao označiti njegov sadržaj i time povećavati količinu znanja. Poznavanje govora predmeta pretpostavlja ovladavanje onim znanstvenim disciplinama koje se bave dotičnim predmetom kao dijelom stvarnosti i u tom je kontekstu nužno interdisciplinarno povezivanje muzeologije s drugim znanstvenim disciplinama (npr. povijesti umjetnosti, arheologijom, et-

nologijom, prirodnim znanostima i dr.). Očitavanjem predmeta kao zbroj znakova, stručnjak aktualizira poruku predmeta i u tom kontaktu predmeta i stručnjaka konstituira se poruka, koja ne mora imati veliku širinu, ali ukazuje na stalno smanjivanje polja neodređenosti predmeta. Kod aktualiziranja poruke stručnjak se mora služiti metodama znanstvenog istraživanja. Odgovor na poruku koji se stvara u svijesti stručnjaka predstavlja informaciju jer je informacija o predmetu i krajnji rezultat komunikacijskog procesa. Napokon oblikovanje informacija postupkom artikuliranja znači i završetak procesa³. Taj se komunikacijski proces, koji nas dovodi do informacija može

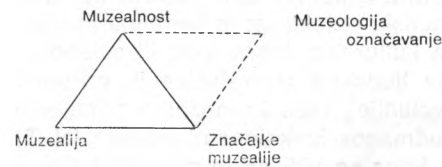

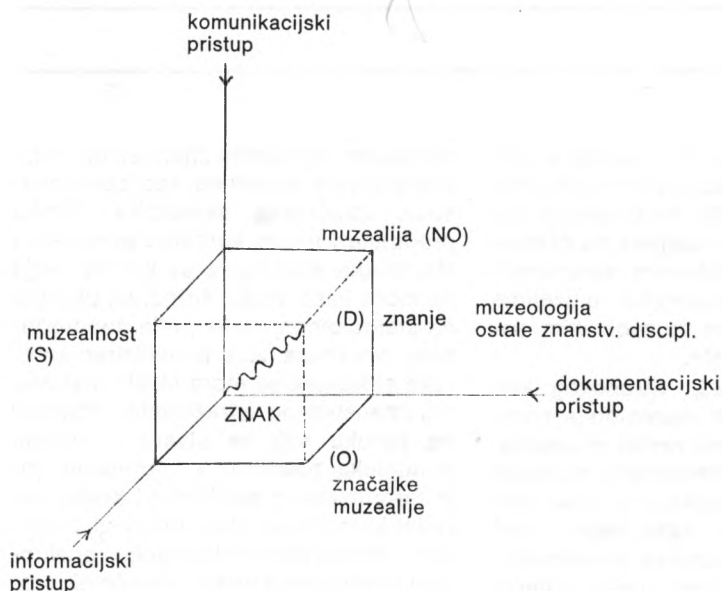
Sl. 2. Modifikacija semiotičkog modela prema Ch. Morrisu²

bezbroj puta ponoviti tijekom proučavanja i selekcioniranja predmeta. On se ponavlja i na višim stupnjevima znanja o predmetu. Rezultat je konstantno smanjivanje polja muzealne neodređenosti pojedine muzealije i povećavanje muzealnog znanja.

Pridodamo li definiciji informacijskih znanosti⁴ i određene ovisnosti informatologije o semiotičkim funkcijama znaka, tada se jednadžba $Z = f(R/NO, S, DI)$ ⁵, koja znači da je informatologija (Z) funkcija odnosa nosioca oznake (NO), oznake (O), sadržaja (S) i označenoga (D) (prema sl. 2), može muzeološki interpretirati da je predmet muzeologije funkcija odnosa muzealije, njezinih karakteristika, muzealnosti i znanja koje se stječe bilježenjem ili označivanjem očitanih znakova (sl. 3). Naravno da tada važe i

Sl. 3. Primjena modela sa sl. 2. na muzeologiju

Sl. 4. Semiotička dimenzija INDOK-objekta, Tuđmanov model apliciran na muzeologiju

pristupi koji se mogu interpretiranjem Tuđmanova obrasca⁶ muzeološki interpretirati kao dokumentacijski, komunikacijski i informacijski pristup (sl. 4). Tada se dokumentacija (Dk) utvrđuje kao funkcija odnosa muzealije i njezinih značajki $Dk = f(R/NO, O/)$, gdje sadržaj nije presudan, muzejska poruka (P) kao funkcija odnosa muzealije i u njoj sadržane muzealnosti $P = f(R/NO, S/)$, gdje je muzejski predmet signal i transmisija sadržaja, a muzejska informacija (I) kao funkcija odnosa značajki muzealije i pripadajuće muzealnosti $I = f(R/O, S/)$, formalno se ne baveći samim muzejskim predmetom, već znanjem o predmetu. Vidimo da se semiotička i informacijska teorija mogu posve adekvatno primijeniti u muzeologiji. Usporedimo li ova razmišljanja s Težakovim E-T-Ak-S-A kompleksom⁷ koji informacijsko-dokumentacijske sustave određuje kao emisiju (E), transmisiju (T), akumulaciju (Ak), selekciju (S) i apsorpciju (A) informacija, tada vidimo da je i predmet muzeološke teorije i prakse izučavanje sakupljanja (akumulacije) muzejskih predmeta kao izvora i nosilaca informacija⁸, njihove selekcije (selekcija), prijenosa (transmisija), izlaganja-publiciranja (emisija) i proučavanja (apsorpcija), čime muzeologija apsolutno ulazi u okvir specifičnih INDOK-sustava.

Kako je muzealija ujedno i kulturno dobro, a samim tim i izraziti komunikacijski objekt, jer je temeljna značajka kulturnog dobra izraz ili svjedočenje ljudskog stvaralaštva ili prirodne evolucije⁹, tada tu možemo primijeniti Tuđmanov funkcionalni model¹⁰ (sl. 5) iz koga se vidi da je muzealija doku-

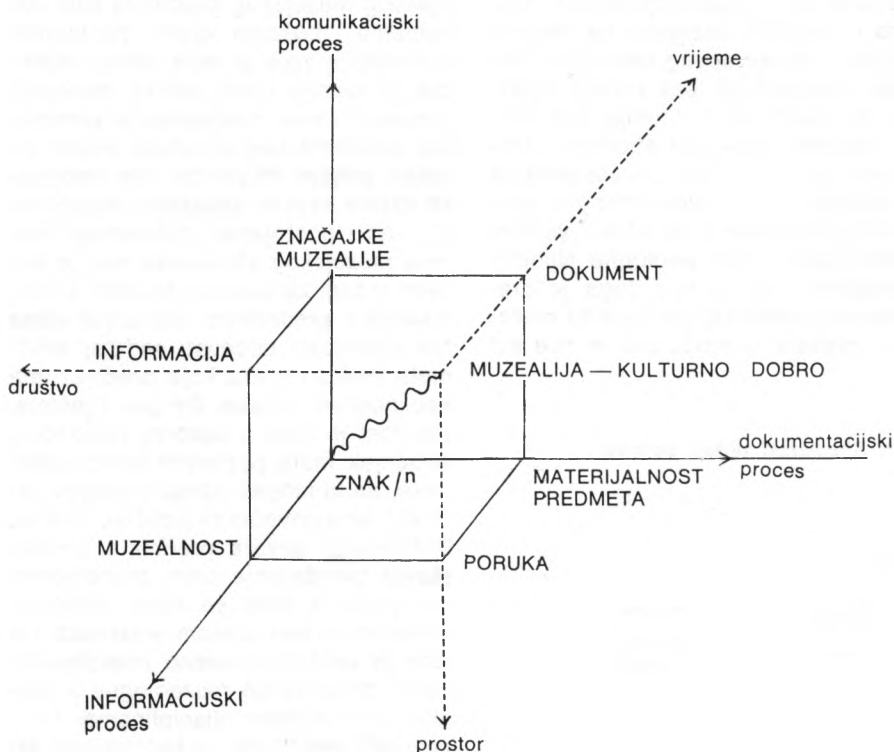
ment u vremenu, poruka u određenom prostoru (naravno kad se konkretizira) i informacija u određenom društvu, da se u vremenu i prostoru odvija dokumentacijski proces, u društvu i vremenu komunikacijski, a u društvu i prostoru informacijski proces. Iz prikazanog modela možemo očitati da u dokumentacijski proces ulazi materijalnost muzejskog predmeta, u komunikacijski njegov značajke, a u infor-

macijski njegov sadržaj (tj. muzealnost).

Čitav ovaj analitički postupak stavlja u prvi plan muzejski predmet, koji zajedno s drugim muzealijama čini muzejski zbirni fond ili zbirku koja postaje temeljem takvog specifičnog INDOK-sustava.

Malo sam se više pozabavio analiziranjem semioloških i primarnih informacijskih značenja muzealija, da bih svratio pozornost na široke mogućnosti primjene općih informacijskih teorija u muzeologiji i na određenu sukladnost pristupa. Trebalo bi reći da sam pojam strukturne informacije, a posebice kulturne informacije¹¹, nije dovoljno prisutan ni priznat u informatologiji. Naime, taj oblik informacije, koji je uvjetovan društvenim i kulturnim bićem čovjeka, nije moguće lako formalizirati i formatizirati. On se ne uklapa u tehnike i sustave organizacije podataka, pretraživanja i ostalih oblika selekcioniranja prvenstveno selektivnih i znanstvenih informacija¹². Kulturna je informacija vrlo slojevita i varijabilna i ovisi o nizu činilaca. Kako su muzealije kulturna dobra i time komunikacijski objekti, izvori i nosioci strukturnih informacija, koje se u određenom postupku znanstvenog istraživanja mogu u određenom omjeru prevesti u znanstvene selektivne informacije, to je pitanje dalje teorijske i znanstvene razrade i proučavanja cjelokupnog kon-

Sl. 5. Preklapanje strukturalne i funkcionalne analize muzejskog predmeta (modificirani Tuđmanov model)

teksta kulturnog dobra, kulturne poruke i kulturne informacije bitan element za razvitak muzeologije, jer se na tome temelji cjelokupna društvena i time kulturna djelatnost muzeja u svim njihovim oblicima.

Teorijska jezgra informacijskih znanosti, što ju je odredilo Sveučilište u Zagrebu, kao temelj za obrazovanje stručnjaka i za organiziranje znanstveno-istraživačkog rada na tom području obuhvaća:

- znanosti i teoriju informacija,
- teoriju informacijskih sustava,
- teoriju odlučivanja,
- komunikologiju,
- strukturiranje i organiziranje informacija,
- oblikovanje baze podataka,
- informacijsko-dokumentacijske sustave,
- teoriju klasifikacije i
- semiotiku.

Svi smo se složili da sve znanstvene grane koje sačinjavaju informacijske znanosti moraju prihvaćati zajedničku teorijsku jezgru i izučavati nastajanje, korištenje, čuvanje i diseminaciju informacija (da skratimo i iz definicije izvučemo najbitnije elemente)¹³.

Pokušamo li u ovom kontekstu utvrditi teorijsku jezgru, a time i predmet muzeologije kao dijela informacijskih znanosti, tada ćemo vidjeti da, nakon što se malo odmaknemo od općih i zajedničkih sadržaja teorijske jezgre informacijskih znanosti koji su ugrađeni u znanje o informacijama, preostaje gotovo čista muzeološka problematika prenesena tek u neki drugi jezik ili na drukčiji način raspoređena nego danas. Pogledajmo kako izgleda takva jezgra:

- muzeološka znanost i teorija kulturnih informacija,
- muzej kao informacijski sustav, odnos i prožimanje s drugim informacijskim sustavima u sferi kulturnih informacija,
- teorija muzealnog odlučivanja (selekcije, utvrđivanje muzealnosti, utjecaj komunikacijskih obrazaca)¹⁴,
- muzealna komunikacija (izlaganje, ostali oblici komuniciranja, muzejska poruka, komunikacijski format¹⁵ muzejskih informacija, komunikacijski obrasci),
- strukturiranje i organiziranje informacija u muzeologiji se svodi na proučavanje i strukturiranje nosilaca i izvora informacija, a to su muzealije i muzejske zbirke (prošlost i tradicija, kao i zaštita muzealija kao kulturnih dobara),
- muzejska dokumentacija je oblikovana banka podataka (inventari, topografije kulturnog i prirodnog

nasljeđa, svi oblici bilježenja i formatiranja podataka koji su vezani uz muzejski predmet),

- muzej kao specifični informacijsko-dokumentacijski sustav i njegove veze s drugim INDOK-sustavima u kulturi i znanosti s kojima se preklapa; podrazumijeva organizaciju rada, korisnike, odnose između informacija i dokumentacije,
- muzejska klasifikacija je široko polje za istraživanje mogućih sustava klasificiranja muzejskih predmeta i muzejske dokumentacije,
- semiotika primijenjena u muzeologiji daje niz mogućnosti za analizu znakova i značenja u očitavanju i definiranju muzejske poruke.

Mogući je prigovor ovoj analizi da ovako postavljen predmet muzeologije ne daje dovoljno pragmatične iskoristivosti za svakodnevni život i rad muzejskih stručnjaka. S ovim se prigovorom vraćamo na početak, na distinkciju između muzeologije i muzeografije. Praktična muzeografska rješenja (načini dokumentacije, oblici scenarija, tehnike izlaganja, organiziranje prostora, praktične metode zaštite i upravljanja i sl.) dobit će kvalitativni pomak, ako im prethodi muzeološki razrađen i teorijski jasan pristup. Problemi integracije muzejskog djelovanja, prevladavanja uskih granica struke, preskakanje barijera muzejske zgrade i otvaranje prema svijetu lakše će se rješavati, ako ih teorijski anticipiramo.

Ako bi dio predmeta informacijskih znanosti bio i analiza društvene morfologije informacija, tada bi posebice u muzeologiji u kojoj je društveno određenje sadržaja i strukture poruke presudno (uz nužnu znanstvenu određenost predmeta), ova dimenzija predmeta istraživanja trebala zauzeti dostojno mjesto.

S druge pak strane, muzeologija će djelovati i na usmjeravanje cjelokupnog područja informacijskih znanosti prema područjima kulturnih informacija koje su zanemarene u dosadašnjem trendu pragmatičkog pritiska poslovnih i znanstvenih informacija ograničenih jednoslojnošću svoje selektivne određenosti. Integriranje u područje informacijskih znanosti daje muzeologiji znatno šire mogućnosti djelovanja, istraživanja i primjene komparabilnih znanstvenih metoda.

BILJEŠKE

1. Z. Z. Stransky: *Pojam muzeologije*, »Muzeologija«, 8, 40—73, (1970)
2. Tuđman, Miroslav: *Struktura kulturne informacije*, Zagreb, 1983, Zavod za kulturu SR Hrvatske, str. 33, al. 2.

3. Prema modelu što ga donosi Miroslav Tuđman u *Struktura ...* (op. cit.), str. 43.

4. Definicija iz teksta Maroević, Ivo: *Museology as a Part of Information Sciences*, Konferencija ICOM-ICOFOM, London, 1983.

5. Tuđman, Miroslav: *Struktura ...* (op. cit.), str. 41.

6. Tuđman, Miroslav: *Struktura ...* (op. cit.), str. 40, sl. 5.

7. Težak, Božo: *Informaciono-dokumentaciono-komunikacioni (IN-DOK) sistem*, »Informatologija Jugoslavica«, 1 (1—4), 1—11, (1969)

8. Maroević, Ivo: *Muzejski predmet — izvor i nosilac informacija*, »Informatologia Jugoslavica«, 15 (3—4), 237—248, (1983)

9. Preporuka o razmjeni kulturnih dobara, UNESCO, Nairobi, 1976.

10. Tuđman, Miroslav: *Struktura ...* (op. cit.), str. 72, sl. 8.

11. Strukturna informacija je nevidljivi kriterij koji korisnik stvara i definira pri konkretizaciji poruke. Ona nije pohranjena u INDOK-službi. Nju oblikuje društvena forma komunikacije i naša osobnost. Tuđman, Miroslav: *Struktura ...* (op. cit.), str. 92.

Kulturna informacija nema svoj predmet; ona je svojstvo predmeta i uvijek je određena kontekstom. Tako i konkretizacija kulturne poruke ima suprotan smjer od znanstvene. Ona ide od stvarnosti prema korisniku i pretpostavlja postojanje kulturne stvarnosti, tj. čovjeka i njegov odnos prema stvarnosti. Analogija s distinkcijom između realne i muzealne stvarnosti je očita.

12. Selektivna informacija ostvaruje se pretraživanjem dokumenata selekcioniranih prema kriterijima i razinama određenog komunikacijskog formata.

Znanstvena informacija određena je predmetom istraživanja. Ide prema objektivnosti. Znanstvena poruka konkretizira se u pravcu od korisnika (svjesni napor) prema stvarnosti (objektivna stvarnost). Teži prema objektivnosti i istinosti.

Prema Tuđman, Miroslav: *Struktura ...* (op. cit.).

13. Maroević Ivo, *Museology as a Part ...* (op. cit.)

14. Komunikacijski obrazac je tip određene društvene forme neke poruke. On je iskustveno polje u kome djeluju strukturne i selektivne informacije. Njime se određuje uzajamni odnos između stvaralaca, informacije i korisnika. Polje komunikacijskog obrasca definirano je simboličkim, socijalnim i kulturnim elementima.

Tuđman, Miroslav: *Struktura ...* (op. cit.), str. 87, 209, 220.

15. Komunikacijski format je raspored evidentnih određenih i neodređenih polja poruke i određen je podacima koje je moguće standardizirati. To je opći oblik dokumenta, koji se temelji više na opisu nego na sadržaju. On omogućuje fiksiranje fizičke egzistencije dokumenta. To je npr. bibliografski zapis, standardizirani podatak. Kokole, Jože; Tuđman, Miroslav: *Komunikacijski formati strojnog zapisa bibliografskih podataka*, Zbornik 2. jugoslavenskog savjetovanja o primjeni komputora u bibliotekama, Hrvatsko bibliotekarsko društvo, Zagreb, 1977, str. 9—96.

* Napomena:

Ovaj tekst bit će publiciran na engleskom jeziku u časopisu MuWoP, 3 (1984).

The subject of museology within the theoretical core of information sciences

I. Maroević

Among the several different approaches to museology as a scientific discipline, the author chooses to highlight the distinction between museology and museography. The subject of museology embraces those museum activities whose purpose is the protection and interpretation of a nation's cultural and natural heritage in the broadest sense of the term, without any restriction on time. Museography is a narrower field, incorporated in museology, dealing with the practical systematic description of the varied contents of museums: it is in museological theory that these are written. The subject of museology, as the theoretical core of the information sciences, parallelly develops museography as one of its components. There follows an analysis of the components of the subject of museology: museum activity, cultural and historical heritage. The basic concept of museology is defined as the communication process between the museum official — the consumer— and the museum object-document. There then follows a description of where information originates from and how it becomes the basis of selection. To the definition of information sciences, the author adds the definite subordination of informatology to the semiotic function of sign, from which it follows that the subject of museology is the function of the relationships between the museum objects, their characteristics, and our understanding of them as conceived by noting or designating the signs read. The position of museology in the context of specific INDOK system is defined on the basis of several models. The integration of museology into the field of information sciences affords museology a wider scope of action, research and application of compatible scientific methods.

Reinwardtova akademija i muzeologija

Peter van Mensch*

The Reinwardt Academy, Leiden

Reinwardtova akademija osnovana je 1976. godine u Leidenu, u Nizozemskoj, kao više obrazovno središte za muzeologiju i primijenjene muzejske znanosti. Pripremanje studenata za rad u muzejima i srodnim kulturnim ustanovama glavna je svrha Akademije. Sa svojih 200 redovnih studenata

* Peter van Mensch je predavač muzeologije na Reinwardtovoј akademiji u Leidenu.

i oko 24 nastavnika vjerojatno je najveća ustanova za muzejsko školovanje na svijetu.

Na Akademiji se odvijaju dva odijeljena studija: trogodišnji studij muzeologije na holandskom jeziku i jednogodišnji postdiplomski studij za strane studente. U tom drugom studiju nastavni jezik je engleski. Osim toga, na Akademiji se održavaju i kratki specijalizirani kursevi u suradnji sa Savezom holandskih muzeja.

Premda je u početku Reinwardtova akademija prvenstveno bila zamišljena kao škola za buduće muzejske radnike, ona sada obuhvaća mnogo šire područje. Novo shvaćanje muzeologije pružilo je teorijsku osnovu za znatno šire mogućnosti s obzirom na izobrazbu i specijalizaciju, a Akademija je prihvatila izazov da postane žarištem širenja i razvoja muzeološkog načina mišljenja (i djelovanja) u Nizozemskoj. Smatramo, na primjer, da je kombinacija obrazovne ustanove i referalnog centra vrlo uspješna. Suradujemo s obnovljenim Odjelom za muzeologiju Sveučilišta u Leidenu, što nam omogućuje širenje naših teorijskih muzeoloških istraživanja; suradnja sa Savezom holandskih muzeja, s Ministarstvom za socijalnu skrb, narodno zdravlje i kulturu, kao i s Ministarstvom za poljoprivredu i ribarstvo, (koji se također bavi i istraživanjem okoliša i zaštitom prirode) pruža nam čvrstu osnovu za širenje naših istraživanja na području primijenjene muzeologije.

Za razvijanje tih aktivnosti je međunarodna suradnja »conditio sine qua non«. Prema tome, Akademija je vrlo rado preuzela organizaciju godišnjih skupština dvaju važnih komiteta ICOM-a u 1984. godini: Međunarodnog komiteta za muzeologiju i Međunarodnog komiteta za obrazovanje kadrova.

Već se nekoliko godina vode diskusije na međunarodnoj razini o sadržaju i dosegnu muzeologije kao priznate discipline. S obzirom na mnoga i različita mišljenja, teško bi bilo već sada fiksirati neko vodeće načelo, ali se neki trendovi jasno mogu identificirati, kao na primjer da je ustanova »muzeja« sve manje točka oko koje se okreće muzeologija. Nove tendencije u muzeologiji se u prvom redu usredotočuju na funkcije, u kojima predmeti, kao nosioci podataka, igraju središnju ulogu. U načelu, nije bilo praktički nikakvih razlika u mišljenju o suštini muzeoloških funkcija koje se vrlo prikladno mogu podijeliti na:

- zaštita (konzerviranje, restauriranje, registracija itd.);
- istraživanje;

— komunikaciju (izlaganje, izobrazba, informacija itd.).

Reinwardtova akademija djeluje u skladu sa slijedećom definicijom: »**Muzeologija obuhvaća potpunu skalu teorije i prakse u vezi sa zaštitom, istraživanjem i komunikacijom materijalnih dokaza o čovjeku i njegovoj okolini.**« Značenje termina materijalnih dokaza što se tiče čovjeka i njegove (njezine) kulture dovodi se u vezu s definicijom materijalne kulture kako ju je formuirao James Deetz (1977): »... taj sektor naše fizikalne okoline koji je modificiran našim, kulturom određenim, ponašanjem«. Kad smo prvi put predložili naš koncept o muzeologiji, mnogi su nam kolege predbacili poslovičnu neodređenost. »Mislim da naši holandski prijatelji malo pretjeruju«, pisao je naš kolega Ellis Burcaw. »Naravno da je to sve«, bio je njegov komentar naše definicije. »Ne mislim da je osobito korisno govoriti da muzeji i muzejski rad obuhvaćaju sve.« Međutim, sve ili ne sve, mi zastupamo vrlo široke poglede u muzeologiji.

Zaštita, istraživanje i komunikacija su tri osnovne muzeološke funkcije. Kao obrazovna ustanova, Reinwardtova akademija se pretežno bavi zaštitom i komunikacijom. Studenti se uče svim mogućim tehnikama rada na polju primijenjene muzeologije. Smatramo da je istraživanje domena sveučilišnog rada.

Pojam zaštite upotrebljava se u njegovu najširem smislu. Obuhvaća sve

Ulaz u središnje krilo prednje zgrade Reinwardtove akademije

